

– разгубленасць, напрыклад: «Як пазварэлі людзі, наляцелі, — бы з ланцуга сарваліся, жывога месца не пакінуць...» [3, с. 101]; «Што такое значыць служба ў Чырвонай Арміі, і каму мы служым...» [3, с. 130]; «І без таго кожны часта ні дня, ні ночы не бачыць з турботы: б'юцца як рыба аб лёд, каб скарынку хлеба, расол мець, каб прабавіцца неяк ад лета да лета...» [3, с. 164] і інш.;

– радасць, напрыклад: «Учора, калі заходзіў сюды, усё гэта здавалася яшчэ нібы непраўдзівым, цяпер жа радасць была яснайшая і як бы больш трывалая...» [3, с. 123]; «Рады ўсе зас, та-сказаць, бачыць зноў на нашай куранёўскай почве...» [3, с. 130] і інш.;

– сум, напрыклад: «Абуджаныя гэтымі словамі сум, крыўда зноў ажылі, горкай хваляй падступіліся к горлу...» [3, с. 72]; «месяц не чутна было нічога з сельсавета, з вобласці, не было газет...» [3, с. 189] і інш.;

– расчараванне, напрыклад: «— Другі раз хай Прося гарбатая цябе столькі чакае. А я не буду...» [3, с. 31]; «Гэта быў апошні вокліч, апошня надзея, мальба аб літасці...» [3, с. 98] і інш.

Для адлюстравання паўз, якія узнікаюць пры эмацыйнай узрушанасці, аўтар таксама выкарыстоўвае шматкроп'е: «— Васіль, — сказала раптам Ганна дзіўна, нясмела і вінавата, — ты, мабуць, сердзішся... што я пасмяялася... Пра вочы і пра валасы — розныя...» [3, с. 26]; «— А ты ляж, паспрабуй... Заснеш, можа... — параіла Ганна» [3, с. 26]; «— У тым і соль, што пабачыў. Па-рознаму — пабачыў — распісуюць усе — святых і Бога... Як буў у Маньжурый, дак там — саўсім іначы Бог. Жоўты, касавокі, хітры такі паглядам... Усё адно як іх некалькі, багоў...» [3, с. 168] і інш.

Заклучэнне. Графічныя сродкі выражэння эмоцый у рамане «Людзі на балоце» з'яўляюцца важным элементам аўтарскага стылю Івана Мележа. Яны дапамагаюць стварыць больш глыбокі і шматгранны партрэт унутранага свету герояў, перадаць увесь спектр іх пачуццяў і перажыванняў. На падставе прааналізаванага тэарэтычнага і фактычнага матэрыялу можна зрабіць наступныя высновы: усе функцыі пунктуацыйных знакаў ні ў якім разе не супярэчаць адна адной, а, наадварот, дапаўняюць, узмацняюць адна адну, падкрэсліваючы значымасць выдзеленай канструкцыі.

Прыведзены ілюстрацыйны матэрыял пацвярджае, што пунктуацыя з'яўляецца надзвычай важным сродкам уздзеяння на чытача. Яна дапамагае раскрываць самыя складаныя пачуцці і перажыванні персанажаў, іх стан, адносіны да пэўнай сітуацыі. Надзвычай выразнымі экспрэсіўнымі пунктуацыйнымі знакамі з'яўляюцца клічнік, шматкроп'е, спалучэнне знакаў прыпынку: яны візуальна прыцягваюць ўвагу чытача, выступаючы своеасаблівым аўтарскім заклікам да сумеснай творчасці.

Спіс цытуемых крыніц

1. Ткаченко, Л. Н. Функционирование пунктуационно-графических средств в произведениях Фр. Бегбедера / Л. Н. Ткаченко // Вестник Челябинского государственного университета. — 2013. — № 14 (305). — С. 93—98.
2. Доўгаль, А. В. Сродкі выражэння эмоцый у сучаснай беларускай мове / А. В. Доўгаль. — Мінск : Тэхналогія, 2008. — 176 с.
3. Мележ, І. Зборнік твораў : у 10 т. / І. Мележ. — Мінск : Мастацкая літаратура, 1981. — Т. 5. — 415 с.

УДК 821.161.3-3.09

П. А. Дыдышка

Установа адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт», Баранавічы, Рэспубліка Беларусь

ВАЕННЫЯ ДАРОГІ АРКАДЗЯ КУЛЯШОВА

Уводзіны. Аркадзь Куляшоў — прадстаўнік пакалення паэтаў-франтавікоў, чыё жыццё пачалося ў 1914 годзе, у віхуры Першай сусветнай вайны, звездаў на сваім шляху неспакойныя дарогі XX стагоддзя. Аднак найбольш цяжкім выпрабаваннем для яго і для ўсёй краіны стала Вялікая Айчынная вайна, якую ён прайшоў ваенным карэспандэнтам. Гэты трагічны досвед глыбока адбіўся на яго творчасці, вызначыўшы асноўныя матывы і вобразы яго паэзіі [1, с. 416].

Асноўная частка. А. Куляшоў усё жыццё асэнсоўваў трагічны момант вайны як вышэйшы выраз народнага духу. Ён, магчыма, не задумваўся, ці варта «купляць» мары коштам чалавечай крыві, але яго паэтычная мара была агромністай: выратаванне чалавецтва ў далёкай перспектыве, нават калі свет засланы дымам і агнём. Яго талент адточваўся праз трагедыю, а ён выпрабавваў розныя мастацкія падыходы для яе перадачы.

Пачуўшы страшную вестку аб вераломным нападзе гітлераўскай Германіі на Савецкі Саюз, Аркадзь Куляшоў едзе з Хоцімска ў Мінск. 3 ліста А. Куляшова да П. Панчанкі ад 16 студзеня 1942 года: «У першы ж дзень я пайшоў у райкам партыі, адтуль ехала легкавая машына да станцыі — такім чынам, я выехаў з Хоцімска і паехаў у Мінск» [2, с. 74].

Прыехаўшы з Хоцімска ў Мінск, А. Куляшоў ідзе у ваенкамат, але там ужо нікога не застае. Разам з А. Бялевічам ён начуе ў доме, дзе яны раней жылі з Ю. Таўбіным і З. Астапенкам, на свае вочы бачыць, як гарыць дом ад нямецкага снарада. Па тэлефоне звязваецца з М. Лыньковым. Міхась Ціханавіч абяцае ўзяць

яго на працу ў «Красноармейскую правду», але затым у рэдакцыі яму адмаўляюць у гэтым, бо «штаты перапоўнены», як адзначаў Варлен Бечык [2, с. 75]

24 чэрвеня А. Куляшоў пакідае палаючы Мінск. 3 ліста ад 16 студзеня 1942 года да П. Панчанкі: «Карацей кажучы, апынуўся я на шасэ Мінск — Орша, ішоў разам са Шведзікам і яго жонкай. Потым нас дагнаў Ц., а яшчэ далей яны селі на грузавік, а я пайшоў пешкі, па дарозе заходзячы ў раённыя ваенкаматы. Там я сустрэўся і з работнікамі свайго Мінскага ваенкамата» [2, с. 75]. У інтэрв'ю «Этапы вялікага шляху» А. Куляшоў сказаў: «Я сапраўды ў першыя дні вайны пакінуў Мінск «нямецкай бамбёжкаю гнаны», разам з іншымі таварышамі, групаю ў чалавек пяцьсот, доўга блукаў у пошуках ваенкамата ці ваеннай часці, дзе можна было б стаць на ваенны ўлік, прызвацца ў дзеючую армію. Спачатку мы накіраваліся пехатой у Смалявічы, адтуль нас паслалі назад у Калодзішчы. У Калодзішчах таксама не засталі той часці, у якую былі накіраваны. Было прынята рашэнне разбіцца на групы больш дробныя і прасочвацца на ўсход. Паўднёвей Барысава давялося пераходзіць Бярэзіну і ісці ў Крупкі» [2, с. 75].

З вялікімі цяжкасцямі дабраўся з групай таварышаў да Віцебска, а адтуль, ужо цягніком — у Калінін, дзе быў залічаны ў рады Чырвонай Арміі. Рваўся на фронт, але яго накіравалі спачатку ў ваенна-палітычнае вучылішча, а потым на службу ў армейскую газету «Знамя Советов». А. Куляшоў быў засмучаны і тым, што не ведаў пэўна, дзе яго сям'я. Але ён ужо тут напісаў рускаю моваю два вершы пра вайну і здаў у рэдакцыю калінінскай газеты [2, с. 76]. У гэты час ён піша ліст да П. Панчанкі і паведамляе, што ў хуткім часе паедзе ў Маскву, «зайздросціць» беларускім пісьменнікам, якія маюць магчымасць пісаць на роднай мове [2, с. 82]. У лісце да жонкі, Аксаны Фёдараўны, скардзіцца: «Я имею возможность подать рапорт об использовании меня в белорусской прессе. Но это связано с возможно длительным и неопределённым пребыванием в резерве, и я пока никак не могу решиться. Но все же, я возможно решусь на этот шаг, поскольку меня здорово тянет к белорусскому языку и я уже ощущаю острую необходимость в этом. Ведь иначе можно вообще отвыкнуть и перестать быть тем, чем был раньше» [2, с. 85].

У плане кар'еры руская мова адкрывала з усім іншым магчымасці: на некалькі парадкаў большыя тыражы і, адпаведна, ганарары, іншыя магчымасці друкавацца. Перакладчыкі А. Куляшова ў Маскве атрымлівалі за пераклад яго вершаў значна больш, чым ён у Беларусі за публікацыю ўласных. Да таго ж кожны буйны твор паэта прабіваў сабе дарогу да беларускага чытача толькі пасля таго, як быў надрукаваны ў перакладзе. Яго патрыятызм не раздвойваўся на дзяржаўны і нацыянальны і не ўносіў у душу разладу. Бо А. Куляшоў быў чалавекам бездакорнай грамадскасці і валодаў рускай мовай не горш, чым беларускай. Тым больш, ён скончыў рускую пачатковую школу, бо яго родныя Саматэвічы, як і ўся Магілёўшчына, да 1926 года заставаліся ў складзе РСФСР.

На пасяджэнні Праўлення ССП БССР, якое рэгулярна праводзіць абмеркаванне новых твораў, напісаных беларускімі пісьменнікамі ў дні Вялікай Айчыннай вайны, у Маскоўскім клубе пісьменнікаў была абмеркавана паэма «Сцяг брыгады». Аркадзь Куляшоў расказаў: «Аднойчы рэдактар узяў мяне з сабой на франтавую нараду палітработнікаў. Там, між іншым, гаварылі пра сцяг, пра яго значэнне у войску. І тут — як адкрыццё. Назад у рэдакцыю ехаў ужо з загаловам. Папрасіўшы рэдактара, каб мяне па магчымасці не турбавалі вечарамі (удзень я, вядома, свае абавязкі па службе выконваў), дзён праз сорок скончыў паэму» [2, с. 95—96].

У 1944 годзе Аркадзь Куляшоў едзе ў Мінск і адтуль піша ліст да жонкі: «Ужо некалькі дзён, як я ў Мінску. Мінск цяжка пазнаць: так яго зруйнавала нямецкая свалата, але ўсё ж багата ў якіх раёнах дамы захаваліся па сённяшні дзень. Працаваць буду ў “Звяздзе”» [2, с. 102]. У красавіку 1945 года загадам Беларускага штаба партызанскага руху А. Куляшоў быў узнагароджаны медалём «Партызану Айчыннай вайны» 1 ступені за актыўны ўдзел у арганізацыі партызанскага руху на Беларусі [2, с. 104].

Заклучэнне. Вайна ў лёсе Аркадзя Куляшова — гэта не толькі біяграфічныя факты, але і выток яго таленту, сфарміраванага ў агні вайны. Яго творчасць застаецца важным сведчаннем пра Вялікую Айчынную вайну, напамінам пра мужнасць і гераізм беларускага народа, а таксама пра цану, якую давялося заплаціць за мір. А. Куляшоў пранёс праз усё жыццё памяць пра вайну, і яго творы працягваюць гучаць актуальна і сёння, напамінаючы пра важнасць міру, памяці і чалавечнасці. Памяць пра ваенныя дарогі паэта Аркадзя Куляшова — гэта наша агульная гісторыя і адказнасць перад будучымі пакаленнямі.

Спіс цытуемых крыніц

1. Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя : у 4 т. / Нацыянальная акадэмія навук Беларусі, Інстытут літаратуры імя Янкі Купалы ; рэд: У. В. Гніламёдаў, В. П. Жураўлёў, В. В. Зуёнак [і інш.]. — 2001. — Т. 3. 1941—1965. — 951 с.
2. Голуб, Т. С. Летапіс жыцця і творчасці Аркадзя Куляшова / Т. С. Голуб. — Мінск : Беларус. навука, 2012. — 308 с.